

JOUW BEHANDELING MET NIVOLUMAB

INHOUD

01	Inleiding	3
02	Hoe werkt immunotherapie?	3
03	Hoe verloopt de immunotherapie?	4
04	Wanneer kan ik een effect van de immunotherapie verwachten?	5
05	Welke bijwerkingen kan ik verwachten?	6
06	Wat met andere medicatie en nivolumab?	15
07	Veelgestelde vragen	15
08	Meer lezen over immunotherapie	16

01 INLEIDING

In deze folder vind je de belangrijkste info over je behandeling met immunotherapie, meer specifiek met nivolumab (Opdivo®).

De **blauwe tekst met een !-icoontje** bevat tips om bijwerkingen te vermijden of te behandelen.

De **rode tekst met een !-icoontje** vertelt je welke klachten je in de gaten moet houden en wanneer je een arts of het ziekenhuis moet verwittigen.

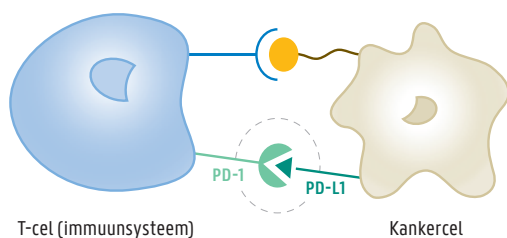
Heb je nog vragen over een bepaalde klacht, noteer ze achteraan in deze folder. Bij een volgende consultatie bespreken we jouw vragen samen.

02 HOE WERKT IMMUNOTHERAPIE?

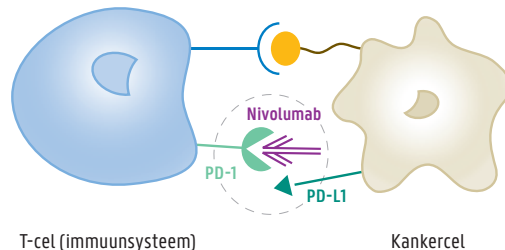
Immunotherapie is een vrij nieuwe kankerbehandeling. De traditionele behandelingen, zoals radiotherapie (bestralingen) en chemotherapie, richten zich rechtstreeks op de kankercellen. Ze verhinderen dat kankercellen zich verder kunnen delen waardoor de kwaadaardige cellen afsterven. Helaas grijpt chemotherapie ook in op de gezonde cellen in het lichaam wat aanleiding geeft tot bijwerkingen. Immunotherapie daarentegen **activeert en versterkt het eigen immuunsysteem** en valt langs die 'lichaamseigen' en 'doelgerichte' weg enkel de kankercellen aan. Bij deze behandeling komen ook bijwerkingen voor, maar ze zijn verschillend van de bijwerkingen bij chemotherapie of radiotherapie.

Immunotherapie valt de tumor indirect aan. De behandeling stimuleert het immuunsysteem, zodat het de kankercellen kan herkennen en vernietigen.

Ons immuunsysteem is een onmisbaar onderdeel van het lichaam. Het beschermt ons tegen ziektekiemen zoals bacteriën en virussen. Normaal zou het immuunsysteem de kankercellen moeten opsporen en doden. Dat gebeurt met een soort witte bloedcellen, namelijk de T-cellen (T-lymfocyten). Maar kankercellen hebben verschillende methoden om aan die controle van het immuunsysteem te ontsnappen. Ze gebruiken antigenen (de PD-L1) die zich op de oppervlakte van de cel bevinden. Dat antigen op de kankercel kan zich binden aan de PD-1-receptor van de T-cel en verhindert zo de aanval van het immuunsysteem op de tumor (binding van PD-L1 aan de PD-1-receptor remt de T-celactiviteit en dus ook het immuunsysteem). Immunotherapie zorgt er echter voor dat de T-cellen sterk geactiveerd worden om de tumor aan te vallen. Nivolumab bindt aan de PD-1-receptor van de T-cel. Hierdoor kunnen de kankercellen (PD-L1) zich niet meer aan de T-cellen binden waardoor de T-cellen niet meer geremd kunnen worden. Het immuunsysteem wordt dus niet uitgeschakeld en is in staat om de kankercellen opnieuw aan te vallen.

Figuur 1 De kankercel bindt zich aan de T-cel (van ons immuunsysteem) en verhindert zo dat de T-cel de kankercel aanvalt en vernietigt.

Figuur 2 Nivolumab bindt zich aan de PD-1-receptor van de T-cel, waardoor de kankercel zich niet meer kan binden aan die T-cel. Zo wordt het immuunsysteem niet uitgeschakeld en blijft het kankercellen aanvallen.

03 HOE VERLOOPT DE IMMUNOTHERAPIE?

Hoe wordt nivolumab (Opdivo®) toegediend?

Nivolumab krijg je **om de 2 weken** toegediend in het ziekenhuis via **een infuus** (baxter). Van zodra de behandeling is opgestart krijg je die behandeling zolang de ziekte onder controle blijft en je geen last hebt van ernstige bijwerkingen.

De dag zelf of de dag voor de therapie gebeurt er altijd een **bloedafname**. Dat bloedonderzoek kan je ook door je huisarts laten uitvoeren. Bespreek de mogelijkheden met de arts van het dagziekenhuis. Een bloedonderzoek is nodig om te sterke immuunreacties tijdig op te sporen. We controleren vooral de werking van de lever, de schildklier en eventueel andere organen. Pas als de bloedwaarden gekend zijn, bestelt de arts van het dagziekenhuis een dosis nivolumab. Dat verklaart waarom er soms een wachttijd is voor we starten met de toediening.

De inlooptijd van nivolumab bedraagt ongeveer 60 minuten. Reken erop dat je voor het volledige verloop een voor- of namiddag kan doorbrengen in het ziekenhuis. Breng gerust iets mee om te lezen of een computer of tablet om je bezig te houden.

Praktische info

Deze behandeling dienen we gewoonlijk toe in het dagziekenhuis BAS (ingang 12, route 1323). Er is dus geen opname vereist.

Bij een opname in het dagziekenhuis kom je altijd op een tweepersoonskamer terecht. 's Middags krijg je op de afdeling een lunchpakket aangeboden. Je hoeft vooraf **niet nuchter** te zijn. Een lichte maaltijd die dag is zelfs aangewezen om misselijkheid te voorkomen.

Als er geen complicaties waren tijdens de toediening van nivolumab, kan je daarna naar huis. Maak wel altijd een afspraak voor de volgende behandeling. Wij raden aan om de eerste keer iemand mee te brengen, zodat je niet alleen naar huis hoeft te gaan. Zo kan je inschatten of het wenselijk is om de volgende keer iemand mee te brengen of niet.

04 WANNEER KAN IK EEN EFFECT VAN DE IMMUNOTHERAPIE VERWACHTEN?

Om de drie maanden voeren we **controleonderzoeken** uit, bv. een CT-scan, om het effect van de immunotherapie na te gaan.

Bij immunotherapie weten we dat bij een eerste controleonderzoek de kanker kan gegroeid zijn, maar dat er na enkele weken tot maanden toch een verbetering kan optreden. Dat komt omdat de activatie van het eigen immuunsysteem tijd nodig heeft om de kankercellen te leren herkennen en om daarna de aanval in te zetten.

Van zodra er een positief effect is op de ziekte (bv. de kanker blijft stabiel of de tumoren worden kleiner), kan de immunotherapie voor langere tijd aangehouden worden.

05 WELKE BIJWERKINGEN KAN IK VERWACHTEN?

Immunotherapie werkt specifiek op het eigen immuunsysteem, waardoor de **bijwerkingen** anders zijn dan bij chemotherapie. Als er bijwerkingen optreden is dat meestal te wijten aan een te sterke activering van het immuunsysteem, ook **auto-immuunreacties** genoemd. De bijwerkingen doen zich voor tijdens de behandeling, maar kunnen ook enkele maanden na het einde van de behandeling ontstaan.

Breng zeker je arts en/of de verpleegkundige op de hoogte als je bepaalde klachten ervaart. Ze geven je advies om de klachten te verminderen of te behandelen. Als je te lang wacht om een bijwerking te behandelen, kan het soms moeilijker worden om ze te verhelpen.

Maak je niet ongerust als je weinig bijwerkingen ervaart. Dat betekent niet dat de immunotherapie onvoldoende werkt. De intensiteit van de bijwerkingen verschilt van persoon tot persoon. Laat je dus ook niet beïnvloeden door de verhalen van andere mensen.

Nivolumab geeft auto-immuunreacties die ontstaan door een te actief immuunsysteem. Als het immuunsysteem geactiveerd is, kan het soms lichaamseigen cellen beginnen aanvallen. Met andere woorden: de witte bloedcellen zijn 'over'actief en veroorzaken een soort ontstekingsreactie. Dat kan overal in het lichaam voorkomen.

Volgende bijwerkingen kan je ervaren:

▲ Klachten aan de luchtwegen	7
▲ Darmklachten	7
▲ Maagklachten	8
▲ Leverklachten	9
▲ Nierklachten	10
▲ Huidklachten	10
▲ Klachten door klieren die hormonen produceren	11
▲ Koorts, griepig gevoel, gevoel van zwakte	12
▲ Spier- en/of gewrichtspijn	12
▲ Vermoeidheid	13

De verpleegkundig consulent contacteert je tijdens je behandeling telefonisch of bezoekt je in het dagziekenhuis, om te horen hoe je de behandeling ervaart. Zo kunnen we altijd tijdig zoeken naar een mogelijke oplossing voor je klachten. Contacteer ook gerust zelf de verpleegkundigen en artsen.

Klachten aan de luchtwegen

Nivolumab kan een ontstekingsreactie veroorzaken in de bovenste luchtwegen, bijvoorbeeld een bronchitis.

Volgende klachten kan je ervaren:

- ▲ een prikkelend gevoel in de keel
- ▲ een droge, prikkelende hoest
- ▲ hoesten, al dan niet met het ophoesten van slijmen
- ▲ een benauwd gevoel
- ▲ een piepende ademhaling, pijn bij inademen
- ▲ kortademigheid
- ▲ koorts

Als je last hebt van een aanhoudende hoest of kortademigheid, neem dan contact op met je arts.

Darmklachten

Nivolumab kan een ontstekingsreactie geven in de darmen.

Dit kan je opmerken:

- ▲ diarree (zachte tot vloeibare stoelgang, verlies van stoelgang)
- ▲ buikpijn, krampen
- ▲ slijm of bloed in de stoelgang, zwarte stoelgang
- ▲ soms tekenen van uitdroging, zoals een dorstgevoel, droge mond, droge tong, droge of gerimpelde huid en donkere urine
- ▲ gewichtsverlies

Wat kan je doen bij diarree?

Zodra je last hebt van diarree, meld je dat aan de verpleegkundige of de arts. Bij diarree tot vier keer per dag is het belangrijk dat je **voldoende drinkt** (2 tot 3 liter per dag). Je mag loperamide (Imodium®) nemen, maar bij immuuntherapie moet je het gebruik van Imodium® beperken tot maximum één tablet per dag. Neem nooit loperamide (Imodium®) om de diarree voor te zijn.

Soms is het nodig om andere geneesmiddelen voor te schrijven om de diarree onder controle te krijgen. Blijf daarom altijd in contact met je arts en/of verpleegkundige als je diarree ontwikkelt en verwittig meteen het ziekenhuis als een bestaande diarree erger wordt.

TIPS

- ▲ Drink regelmatig water of sportdranken (bijvoorbeeld Aquarius) zodat je voldoende vocht opneemt (2 tot 3 liter per dag).
- ▲ Kijk regelmatig na of je urine niet te donker is. Dat kan een teken zijn van uitdroging.
- ▲ Eet vet- en vezelarme voeding zoals:
 - pasta, wit brood of rijst
 - mager vlees (kalkoen, kip)
 - cornflakes
 - vis
 - geschild fruit; rasp een appel en laat hem bruin worden: dat blijkt bij veel patiënten te helpen
- ▲ Het slijmvlies van de sluitspier kan geïrriteerd zijn door de diarree. Gebruik zacht toiletpapier of een washandje.
- ▲ Zorg voor een goede lichaamshygiëne en breng een zinkzalf aan rond de sluitspier om de huid te beschermen.

LET OP

- ▲ Vermijd voedingsmiddelen die de darmbeweging doen toenemen:
 - grote en vetrijke maaltijden
 - alcohol (bier, wijn)
 - dranken die cafeïne bevatten (koffie, thee, chocolade)
 - voeding met grove vezels, zaden of pitten (volkorenbrood)
 - schillen van fruit, noten
- ▲ Vermijd voedingsmiddelen die de gasvorming verhogen:
 - ui, prei, kool, knoflook, paprika, komkommer, meloen
 - koolzuurhoudende dranken
- ▲ Vermijd voedingsmiddelen die de darmslijmvliezen irriteren (sterke kruiden en specerijen).
- ▲ Vermijd producten die sorbitol bevatten (snoepgoed en kauwgom).
- ▲ Vermijd melk en zuivelproducten (melk, yoghurt, ijs, kaas, room).

Maagklachten

Misselijkheid kan optreden. De intensiteit verschilt van persoon tot persoon.

Je kan last hebben van:

- ▲ minder eetlust
- ▲ een zwaar gevoel in de maag
- ▲ een opgeblazen gevoel
- ▲ een pijnlijke maag
- ▲ braakneigingen

TIPS

- ▲ Eet kleine hoeveelheden, gespreid over de dag. Vermijd zware maaltijden.
- ▲ Eet wat je lekker vindt.
- ▲ Eet droge voeding zoals granen en toast.
- ▲ Drink regelmatig water, maar drink met kleine hoeveelheden, zodat je geen opgeblazen gevoel hebt.
- ▲ Zorg voor frisse lucht.
- ▲ Als je misselijk bent, geef dan de voorkeur aan koude of lauwe voedingsmiddelen. Die geven minder geur af dan warm voedsel.
- ▲ Vraag je (huis)arts een geneesmiddel tegen misselijkheid of braken. Neem dat geneesmiddel 30 minuten voor de maaltijd in of zoals voorgeschreven door je arts.
- ▲ Bij aanhoudende misselijkheid, kan je raad vragen aan de oncodiëtist van het ziekenhuis.

LET OP

- ▲ Vermijd sterk gekruid, te zoet, gebraden of vet voedsel (bv. gefrituurd voedsel).
- ▲ Drink zo weinig mogelijk tijdens de maaltijd, want dat neemt je eetlust weg.
- ▲ Ga niet onmiddellijk liggen na de maaltijd. Een halfzittende houding is beter.
- ▲ Als je misselijk bent, vermijd dan sterke geuren. Die kunnen de misselijkheid verergeren.
- ▲ Vermijd alcoholische dranken.

Meer lezen over misselijkheid en braken

- ▲ www.kanker.be/wat-te-doen-als-je-je-misselijk-voelt
- ▲ www.allesoverkanker.be/leven-met-kanker/misselijkheid
- ▲ www.voedingenkankerinfo.nl/wat-kan-ik-het-beste-eten-en-drinken-als-ik-misselijk-ben

Leverklachten

Nivolumab kan de leverfunctie verstoren en uitzonderlijk leiden tot een ontsteking van de lever (hepatitis). Die reactie is vooral merkbaar in je bloedresultaten, die verstoorde leverwaarden kunnen vertonen.

Dit kan je opmerken:

- ▲ vermoeidheid, je algemeen zwak voelen
- ▲ pijn in de rechterbovenbuik
- ▲ gele verkleuring van je oogwit of je huid

De arts volgt je leverwaarden nauwlettend op met **regelmatige bloedonderzoeken**. Soms zijn er extra bloedafnames of onderzoeken nodig om de werking van je lever op te volgen. De arts kan ook beslissen om de medicatie (tijdelijk) te stoppen als de leverwaarden te sterk verstoord zijn.

Nierklachten

Ook de werking van je nieren controleert de arts via bloedonderzoeken. Zelf merk je doorgaans heel weinig van de invloed van immunotherapie op de nierfunctie. Toch kunnen in zeldzame gevallen een aantal klachten voorkomen.

Dit kan je opmerken:

- ▲ minder plassen
- ▲ donkere urine (rood of bruin)
- ▲ onderhuidse vochttopstapeling
- ▲ een benauwd gevoel

Drink voldoende: minimum 1,5 tot 2 liter per dag. Ontstekingsremmers (NSAIDs) raden we in sommige situaties af. Bespreek dat zeker met je arts.

Huidklachten

Nivolumab kan **jeuk** of een **huiduitslag** veroorzaken. In tegenstelling tot chemotherapie veroorzaakt immunotherapie GEEN haaruitval.

Dit kan je opmerken:

- ▲ een droge of schilferige huid, met of zonder jeuk
- ▲ puistjes
- ▲ rode puntjes over het hele lichaam of op delen van het lichaam (rash)
- ▲ roodheid
- ▲ veranderingen van de huidskleur (blekere huidvlekken, ook vitiligo genoemd)
- ▲ haarverduunning

TIPS

- ▲ Wrijf je huid in met een crème zodra je last hebt van een droge huid. Een droge huid veroorzaakt sneller jeuk.
- ▲ Kies een vette, hydraterende crème die je dagelijks mag gebruiken.
- ▲ Gebruik een neutrale crème zonder alcohol.
- ▲ Neem liever een douche in plaats van een bad. In bad verweekt je huid meer. Zo wordt ze sneller droog. Gebruik daarbij het best een neutrale, niet-geparfumeerde douchegel.
- ▲ Gebruik vooral een crème na het wassen.
- ▲ Droog je goed af tussen de tenen en vingers.
- ▲ Bescherm je goed tegen de zon, wind en koude om uitdroging van de huid te voorkomen.
- ▲ Draag het best loszittende, katoenen kledij. Zorg voor een goede verluchting van de huid.
- ▲ Als je last hebt van jeuk, vraag dan een jeukstillend geneesmiddel aan je arts of apotheker.

Klachten door klieren die hormonen produceren

De behandeling met nivolumab kan reacties veroorzaken in de hormoonproducerende organen zoals de **bijnieren**, de **schildklier** en de **hypofyse**. Ook hier spoort de arts door regelmatige bloedonderzoeken tijdig veranderingen op in je hormoonstatus. Medicatie kan een oplossing bieden; mogelijk moet je die levenslang innemen.

Dit kan je ervaren:

- ▲ je niet kunnen concentreren
- ▲ extreme vermoeidheid
- ▲ spierzwakte of spierpijn
- ▲ pijn aan de gewrichten, ochtendstijfheid
- ▲ onverklaarbare gewichtsveranderingen
- ▲ een aanhoudende hoofdpijn die niet overgaat met een pijnstiller
- ▲ stemmingswisselingen (bv. prikkelbaar zijn)
- ▲ verwardheid of vergeetachtigheid
- ▲ een verminderd seksueel verlangen en/of impotentie
- ▲ slecht slapen
- ▲ een opgejaagd gevoel
- ▲ veranderingen van het zicht

Contacteer je arts als je last hebt van één of meerdere van deze klachten. Als je hevige hoofdpijn en/of extreme vermoeidheid ervaart, moet je het behandelende team direct verwittigen.

Koorts, griepig gevoel, gevoel van zwakte

De behandeling met nivolumab kan voor koorts of een griepig gevoel zorgen. Meestal treden die koorts of koude rillingen dan op tijdens het moment van toedienen in het dagziekenhuis. Als je een koortsig gevoel krijgt, meld dat aan de verpleegkundige. Blijft de koorts aanhouden, ook nadat je een koortswerend middel hebt genomen (bv. paracetamol), dan moet je contact opnemen met de arts. Soms is een ziekenhuisopname nodig om een behandeling tegen infectie op te starten.

Tekenen van infectie kunnen zijn:

- ▲ koorts, zweten, koude rillingen
- ▲ hoofdpijn
- ▲ spierpijn
- ▲ ziektegevoel

TIPS

- ▲ Heb je last van koude rillingen of een algemeen minder goed gevoel, meet dan je temperatuur. Aanhoudende koorts kan wijzen op een bijkomende infectie.
- ▲ Als de koorts blijft aanhouden na het innemen van een koortswerend middel (bv. paracetamol) of bij 38,5°C of meer, neem je contact op met je arts of verpleegkundige.
- ▲ Neem genoeg rust en drink voldoende.
- ▲ Neem nauwgezet de voorgeschreven medicatie in.

- ▲ **Neem vanaf 38,5°C ALTIJD contact op met je behandelende arts, de verpleegkundig consulent of de verpleegkundige van het dagziekenhuis / de verpleegafdeling.**
- ▲ **Neem nooit op eigen initiatief geneesmiddelen in als je vermoedt dat je een infectie hebt. Bij een ontsteking die veroorzaakt is door de immunotherapie helpen antibiotica niet.**

Spier- en/of gewrichtspijn

Deze bijwerkingen zijn zeldzaam bij nivolumab, maar kunnen wel vervelend zijn. Als ze voorkomen, is dat gelukkig meestal beperkt. We kunnen ze behandelen met pijnmedicatie of ontstekingsremmers, afhankelijk van de klacht. Breng de arts zeker op de hoogte, zodat we je kunnen helpen.

Dit kan je ervaren:

- ▲ pijn en/of stijfheid van de gewrichten
- ▲ pijn en/of stijfheid van de spieren
- ▲ spierzwakte, spierkrampen
- ▲ pijn in de handen, vingers, voeten of tenen
- ▲ rugpijn
- ▲ ontsteking van de gewrichten, artritis (in mindere mate)

TIPS

- ▲ Een goede lichaamshouding zorgt ervoor dat spieren en gewrichten soepel blijven.
- ▲ Blijf in beweging.
- ▲ Bij niet-ontstoken gewrichten voelt warmte meestal prettig aan (bijvoorbeeld warme baden of kompressen).
- ▲ Als het gewricht rood en warm is, kunnen koude kompressen de pijn verlichten.
- ▲ Kom niet of zo weinig mogelijk in vochtige, koude ruimtes.
- ▲ Neem op tijd rust, niet alleen geestelijk, maar ook lichamelijk. De spieren en gewrichten hebben die rust nodig.
- ▲ Zorg voor voldoende nachtrust.
- ▲ Kies voor comfortabel passende kleding en schoenen.

Vermoeidheid

Vermoeidheid is een vaak voorkomende bijwerking bij kankerbehandelingen. Naast de behandeling kan ook de ziekte zelf vermoeidheid veroorzaken. Vaak voelen mensen zich niet alleen lichamelijk vermoeid, maar hebben ze ook minder energie op mentaal of sociaal vlak. Je kan je ook moe voelen zonder een (grote) inspanning te hebben gedaan. Vermoeidheid kan helaas een sterke impact hebben op je dagelijkse of sociale activiteiten. Het is dan ook geen banale klacht.

Dit kan je opmerken:

- ▲ je algemeen zwak voelen
- ▲ zware ledematen
- ▲ verminderde aandacht en concentratie
- ▲ niet goed slapen, een toegenomen slaapbehoefte
- ▲ geïrriteerd zijn
- ▲ belemmering bij het uitvoeren van de dagelijkse activiteiten
- ▲ zware vermoeidheid na een inspanning
- ▲ je niet goed voelen in je vel

Hoe kan ik omgaan met vermoeidheid?

Streef naar een **goed evenwicht tussen (licht) bewegen en rusten**. Enkel als je je echt ziek of uitgeput voelt, mag je jezelf niet dwingen. Lukt het wel, dan raden we aan om zoveel mogelijk in beweging te blijven. Dat hoeft niet altijd intensief te zijn: wandelen of fietsen bijvoorbeeld, de (klein)kinderen afhalen van school, boodschappen te voet doen, de auto wat verder parkeren en het laatste eindje wandelen, de trap nemen in plaats van de lift ... Het kan allemaal helpen om je uithouding en kracht op peil te houden tijdens de behandeling.

In het UZ Gent organiseren we voor jou en je familie **infosessies** over 'vermoeidheid en kanker'. Vraag hierover meer informatie aan de verpleegkundige of aan het secretariaat van het Kankercentrum (tel. 09 332 55 25).

Je kan ook **mindfulness-sessies** volgen. Die therapie heeft haar nut aangetoond bij de aanpak van vermoeidheid. Voor meer informatie kan je terecht bij psycholoog Ingrid Jacobs (ingrid.jacobs@uzgent.be of tel. 09 332 54 08).

Vraag via onze Sociale dienst informatie over **thuishulp**. Thuishulpmedewerkers ondersteunen je tijdelijk bij huishoudelijke taken, boodschappen doen enz. Je arts of verpleegkundige kunnen je met de sociaal werker in contact brengen. Meer info vind je ook op www.uzgent.be.

Je kan ook deelnemen aan **EU'REKA**, een bewegingsprogramma op maat onder begeleiding van een kinesitherapeut binnen het UZ Gent. Je kan het programma volgen tijdens of na je behandeling. Het bewegingsprogramma is aangepast aan jouw behoeften en capaciteiten. Heb je interesse, neem dan gerust contact op met Jörgen Van Bauwel (tel. 09 332 89 18) of kinesitherapie@uzgent.be.

TIPS

- ▲ Probeer je normale levenspatroon zoveel mogelijk te behouden.
- ▲ Plan je activiteiten en voer ze op je eigen tempo uit. Geef voorrang aan de activiteiten die werkelijk nodig zijn die dag en die je graag doet.
- ▲ Las indien nodig korte rustpauzes in.
- ▲ Slaap overdag niet te lang, rust regelmatig een half uurtje overdag.
- ▲ Vraag hulp aan anderen wanneer nodig.
- ▲ Maak korte wandelingen en doe lichte activiteiten, dat kan deugd doen.
- ▲ Maak voldoende tijd vrij voor ontspanning.
- ▲ Zorg voor een goede nachtrust.
- ▲ Als je de slaap niet kan vatten, blijf dan niet in bed liggen. Sta op en ga iets drinken of doe kort iets ontspannends.
- ▲ Als je moeilijk blijft slapen, bespreek dat dan zeker met de arts en de verpleegkundige. Zij helpen je graag.

LET OP

- ▲ Als je je ongewoon vermoeid voelt, wees dan voorzichtig als je met de auto rijdt of machines bedient.
- ▲ Vermijd onnodige activiteiten, stress of spanningssituaties.
- ▲ Vermijd overmatig alcoholgebruik.
- ▲ Vermijd slapen overdag (zodat je voldoende moe bent voor het slapengaan).
- ▲ Vermijd stimulerende middelen (zoals cafeïnerijke dranken) voor het slapengaan.

Ongewone vermoeidheid kan wijzen op een ontsteking van een hormoonproducerend orgaan.
Als je je extreem moe, zwak, futloos en algemeen onwel voelt, neem dan contact op met je arts.

Meer lezen over vermoeidheid

- ▲ www.allesoverkanker.be/vermoeidheid-bij-kanker
- ▲ www.kanker.be/alles-over-kanker/bijwerkingen/vermoeidheid
- ▲ www.kanker.be/fysieke-activiteit-bij-na-kanker

Je vindt ook concrete tips in de informatiebrochure van Kom op tegen Kanker '**Vermoeidheid bij en na kanker**'.

06 WAT MET ANDERE MEDICATIE EN NIVOLUMAB?

Als je nog andere geneesmiddelen neemt, geef dat dan altijd door aan je arts. Vermeld **alle medicatie (ook geneesmiddelen zonder voorschrift), alle voedingssupplementen en homeopatische middelen**. Er kan interactie optreden met nivolumab.

Het gebruik van **corticosteroïden** zoals Medrol®, dexamethasone, prednisolone enz. vermijden we liever voor de start van de behandeling. Die medicatie vermindert de activiteit en doeltreffendheid van nivolumab. Als je al corticoïden gebruikt, verwittig dan je behandelende arts. Je mag in geen geval de therapie op eigen initiatief stoppen.

Als de auto-immuunreacties als gevolg van de immunotherapie toch ernstig zijn, zal de arts die behandelen met corticosteroïden.

07 VEELGESTELDE VRAGEN

Wat is het verschil tussen immunotherapie en chemotherapie?

Nivolumab kan je lichaam helpen om tegen de kanker te vechten door de activiteit van je immuunsysteem te verhogen. In tegenstelling tot chemotherapie heeft nivolumab geen directe invloed op de groei van de tumorcellen. Het middel ondersteunt enkel de cellen van je immuunsysteem om de kanker aan te vallen.

Zal ik mijn haar verliezen tijdens de behandeling?

Patiënten die met nivolumab behandeld worden, verliezen hun haar meestal NIET. Het haar wordt soms wel dunner.

Moet ik voorzorgen nemen als ik met andere mensen in contact kom?

Je hoeft GEEN 'contactvoorzorgsmaatregelen' te nemen zoals bij een behandeling met chemotherapie. Bij chemotherapie vragen we gewoonlijk om niet in contact te komen met lichaamsvochten van de patiënt (geslachtsgemeenschap, urine en stoelgang, speeksel, zweet ...) omdat actieve reststoffen schadelijk kunnen zijn voor de naasten. Bij immunotherapie is dat niet het geval.

Wat gebeurt er als ik ernstige bijwerkingen krijg?

Als er een ernstige bijwerking optreedt, start de arts een bijkomende therapie om ze onder controle te krijgen. Lukt dat niet, dan kan dat een reden zijn om de immunotherapie voor een bepaalde periode te stoppen tot de bijwerkingen wel weer onder controle zijn.

Zijn de bijwerkingen tijdelijk?

In de meeste gevallen verdwijnen de bijwerkingen met de juiste behandeling na verloop van tijd. Sommige patiënten ondervinden echter bijwerkingen die niet volledig verdwijnen en een aanhoudende behandeling vereisen. Hoe sneller je een bijwerking signaleert, hoe kleiner de kans op blijvende gevolgen.

Waarom duurt het zo lang om na te gaan of mijn behandeling werkt?

Nivolumab kan het immuunsysteem activeren. Het verhoogt daarvoor het aantal T-cellen in je lichaam. De tijd die nodig is om het immuunsysteem te activeren en de T-cellen op te bouwen varieert. Zodra je immuunsysteem er klaar voor is, kan het kankercellen vinden en aanvallen.

Immuuntherapie bestrijdt kanker indirect en in sommige gevallen kan het langer duren voordat het effect op de kanker zichtbaar wordt. Gunstige effecten zien we pas na drie à vier maanden.

Werkt de therapie altijd?

Niet iedereen ondervindt een voordeel bij de behandeling met immunotherapie. Als de therapie wel voordeel oplevert, kan dat op verschillende manieren tot uiting komen. Sommige patiënten ondervinden dat de tumor snel of geleidelijk krimpt. Bij anderen verdwijnt deze volledig na de start van de therapie. Bij sommigen groeit de tumor eerst, voordat het immuunsysteem in actie treedt, waarna hij kleiner wordt. Bij anderen verkleint de tumor niet, maar voorkomt het immuunsysteem dat hij verder groeit.

08 MEER LEZEN OVER IMMUNOTHERAPIE

- ▲ www.kanker.be/alles-over-kanker/behandelingen/immuuntherapie
- ▲ www.allesoverkanker.be/immunotherapie
- ▲ www.kanker.nl/bibliotheek/immunotherapie/behandeling/741-immunotherapie
- ▲ immuno-t.inmotion.care
- ▲ www.immunooncology.be/nl/home

Wil je deze folder of andere documentatie over jouw behandeling digitaal bekijken?

Je vindt alle info op www.uzgent.be/folders-kankercentrum onder de rubriek 'Digestieve oncologie'.

VRAGEN? NOTEER ZE HIER

